

brigade, temveč je deloval po četah na Krasu, Pivki in v Brkinih. Konec julija so ga razpustili in enote porazdelili.

Pomlad 1943 je za primorsko narodnoosvobodilno gibanje zelo pomembna, saj je takrat izoblikovalo kakovosten premik in osnovo za nove dosežke po kapitulaciji Italije, to pa kljub temu, da so se italijanske sile krepile.

Nove vojaške in politične razmere, ki so nastale z zavezniškim izkrcajem na Siciliji, so narekovale vodstvu slovenskega narodnoosvobodilnega boja, da se pripravi na trenutek italijanske kapitulacije. Sredi julija 1943 je sklenilo, da zavaruje zlasti svoje pridobitve na Notranjskem in Dolenjskem in tu zbere vso operativno vojsko, na ostalih območjih pa naj ostanejo le najnujnejše enote. Vodstvo na Primorskem se je direktivi takoj podvrglo, moralo pa je obe brigadi šele zbrati. Zbiranje se je začelo na Pivki konec julija, 5. avgusta pa je bila izvedena reorganizacija partizanske vojske na Primorskem. Sklenili so, da ukinejo Gregorčičevo brigado, iz dela borcev ustanovijo 4. bataljon Gradnikove brigade, iz ostalih pa dva odreda. Vendar pa so ustanovili le en odred, Primorskega, že 1. avgusta 1943, ki je imel dva bataljona z okoli 200 borci. Oba bataljona sta do italijanske kapitulacije operirala na Pivki in v Trnovskem gozdu.

Sledi pregled poveljniškega kadra Soškega, Južnoprimskega odreda, Gregorčičeve brigade in Primorskega odreda in obširen oris virov in literature, katerih temeljne značilnosti smo že navedli. Od bogatih arhivskih fondov italijanskih oblasti, ki jih je avtor pritegnil, omenimo vsaj fond vodje italijanske policije v Rimu, na drugi strani pa okoli 100 zbranih izjav in spominskih zapisov borcev.

Knjigo zaključujeta kazali osebnih in krajevnih imen, kot poseben dodatek pa sledi še seznam borcev Južnoprimskega odreda, 5. brigade »Simona Gregorčiča« in Primorskega odreda.

Damijan Guštin

Drago Borovčanin, *KPJ i razvoj narodne vlasti u Bosni i Hercegovini (1941—1945)*. Izdavačka djelatnost, Sarajevo 1982, 353 strani.

Številne monografije, članki in referati o razvoju ljudske oblasti v Jugoslaviji med leti 1941—1945, ki so bili objavljeni v zadnjem času v drugih jugoslovanskih republikah, dokazujejo, da se v zgodovino pisju NOB prenaša težišče raziskav z osvobodilnega boja na področje ljudske oblasti. Že sami naslovi objavljenih del opozarjajo tudi na to, da obravnave razvoja ljudske oblasti v posameznih jugoslovanskih pokrajinah oz. pri narodih vedno bolj izpodrivajo doslej prevladujoče obravnave splošnega jugoslovanskega razvoja. Medtem ko del zgodovinarjev, predvsem pravnikov, še naprej obravnava ta proces predvsem s stališča različnih institucionalnih oblik nove oblasti (NOO), izhaja drugi del zgodovinarjev iz ideološko-politične koncepcije KPJ, zato identificira izvor in razvoj narodne oblasti z njeno razredno strategijo boja za oblast, zmage revolucije in novega političnega sistema.

Eden izmed avtorjev, ki pri proučevanju nastanka in razvoja ljudske oblasti najbolj poudarjajo, kako je KPJ vodila hkrati z narodnostnim bojem tudi boj

za temeljito spremembo družbenopolitičnega sistema, je dr. Drago Borovčanin. V svojem novem delu KPJ i razvoj narodne vlasti u Bosni i Hercegovini (1941—1945) ugotavlja da je KPJ z ustanovitvijo NOO kot organov nove revolucionarne oblasti že od vsega začetka izvajala socialistično revolucijo.

Knjiga je razdeljena na dva dela. V prvem, ki obsega 11 člankov ali referatov (večinoma so bili že objavljeni v časopisju ali strokovni literaturi), avtor najprej obravnava vlogo Josipa Broza in Edvarda Kardelja v graditvi ljudske oblasti jugoslovanskih narodov in revolucionarno naravo ljudske oblasti v Jugoslaviji v času narodnoosvobodilnega boja. Temu sledijo razprave o posvetovanju v vasi Ivančici, o nastanku, razvoju in delovanju organov nove oblasti v vzhodni Bosni, Romaniji, Semberiji, Majevici, Kozari, Podgrmeču in Banjaluki. V drugem delu, ki obsega 5 razprav, obravnava avtor najprej vlogo Josipa Broza pri graditvi bosanskohercegovske državnosti ter mesto Bosne in Hercegovine v odlokih II. zasedanja AVNOJ. Nato pa ustanovitev, delo ZAVNO BiH in pravno naravo odlokov, ki jih je sprejel na svojem prvem in drugem zasedanju.

Orisi razvoja ljudske oblasti v Bosni in Hercegovini ne bodo toliko zanimivi za strokovni krog bralcev, ker so bili že objavljeni v Prilozih instituta za istorijo radničkog pokreta v Sarajevu ali v drugih strokovnih glasilih, na kar avtor opozarja že v uvodu. Ta razvoj in izgraditev bosanskohercegovske državnosti je avtor tudi že obravnaval v monografiji Izgradnja bosanskohercegovačke državnosti u uslovima NOR, ki jo je leta 1979 izdala založba Svjetlost. Posebno kvalitetno je ta razvoj obdelan v delu Veselina Đuretića Narodna vlast u BiH 1941—1945.

Takšna ocena ne velja za članka Revolucionarni karakter ljudske oblasti v Jugoslaviji (str. 59—68) in Ljudska oblast v luči posvetovanja v Ivančici (str. 69—79) iz prvega dela knjige.

Avtor v razpravi Revolucionarni karakter ljudske oblasti v Jugoslaviji meni, da je KPJ imela že pred začetkom II. svetovne vojne in v njenih prvih letih jasno usmeritev boja za revolucionarno spremembo oblasti v državi. To usmeritev, ki je pomenila rušenje buržoazne oblasti in ustanavljanje socialističnega sistema v Jugoslaviji, je KPJ dosledno izvajala do konca NOB in ni odstopala od nje. Da je KPJ zaradi taktičnih razlogov (notranje in zunanje okoliščine, izkušnje drugih revolucij, ki so dokazovale, da je potrebno najprej ustvariti svojo vojsko in osvoboditi ozemlje, nato pa šele začeti z organizacijo nove oblasti) ocenila, da mora najprej poudarjati narodnoosvobodilni vidik, šele potem razvoj ljudske oblasti. Kljub temu, ugotavlja avtor, da KPJ v pozivih na vstajo in v prvem obdobju NOB ni posebej poudarjala konkretnih nalog za ustanovitev in organizacijo novih revolucionarnih organov oblasti, je »ta naloga za komuniste izhajala iz splošnih stališč partije« (str. 61). Zato so partizanske enote pod vodstvom komunistov hkrati z osvobajanjem ozemlja odpravljali stare oblastne organe in ustanovljali nove, ki so bili v prvi vrsti organi revolucije. Avtor ne poudarja posebej, da so NOO skrbeli za zdravstvene, socialne, gospodarske in kulturne potrebe prebivalstva, za preskrbo in prehrano partizanskih enot in ustanov, ampak da so s tem, ko so »ukinjali v bistvu kapitalistične odnose, ukinjali vladavino nad ljudmi in ustanovljali vladavino naroda« (str. 65), dali NOB naravo socialistične revolucije, kar pomeni najbistvenejšo značilnost NOB.

Ker avtor pri obravnavi tega pomembnega vprašanja izhaja iz splošnih — že znanih — ocen ali sklepov V. državne konference, majskega posvetovanja, proglasa CK KPJ za vstajo proti okupatorju itd., so tudi njegove ugotovitve zelo splošne, zato ne morejo zadovoljiti strokovnega bralca. To velja že za opis izhodiščne avtorjeve ugotovitve, ki jo dokazuje le s sklepi in ocenami V. državne konference leta 1940. v Zagrebu. V jugoslovanskem zgodovinskem ni dileme o tem, da so bili državnopravni cilji poglobljena sestavina programa KPJ in njene idejnopolitične usmeritve, niti o tem, da je CK KPJ na podlagi domačih in tujih izkušenj jasno opredelil že pred razpadom stare Jugoslavije vlogo oblasti, posebno v revoluciji. Na vprašanje, ali je KPJ že pred razpadom stare Jugoslavije jasno opredelila svoje državnopravno usmeritev, pa jugoslovanski zgodovinarji odgovarjajo različno. Veselin Đuretić v svojem delu *Narodna vlast u BiH 1941—1945* opozarja, da KPJ, ko se je opredelila za revolucijo, »ni mogla zgraditi preciznega vnaprejšnjega modela svojega cilja: sprejeti je morala že uveljavljene vzore, predvsem izkušnje oktobrske revolucije, potem je sama pridobivala izkušnje v revolucionarnem boju« (Veselin Đuretić, *Narodna vlast u BiH 1941—1945*, str. 33).

Na partijskem posvetovanju, ki je bilo 7. in 8. januarja 1942 v vasi Ivančici, so člani CK KPJ, VŠ NOPOJ in PK KPJ za Bosno in Hercegovino razpravljali predvsem o zaostritvi boja v Bosni proti četnikom in vsem oboroženim silam, ki niso bile v sestavu partizanskih enot (več o posvetovanju glej delo Rasima Hurema, *Kriza NOP-a u Bosni in Hercegovini krajem 1941 i početkom 1942*, Svjetlost, Sarajevo 1972). Dokumenti s posvetovanja niso ohranjeni, večina navzočih pa v svojih spominih ali delih kratko omenja, da so razpravljali tudi o ljudski oblasti. Na podlagi teh izjav in navodil, ki jih je takrat CK KPJ poslal nekaterim pokrajinskim vodstvom, avtor ne sklepa samo to, da so morali na posvetovanju govoriti o ljudski oblasti, ampak tudi »da je posvetovanje jasno opredelilo usmeritev za ustvarjanje in graditev organov ljudske oblasti« (str. 73) in nadaljuje, da se v tem »jasno vidi, da je to eno izmed temeljnih vprašanj NOB v celoti«. Prav tako avtor trdi, da so na tem posvetovanju že razpravljali o NOO v smislu, ki je bil določen v kasnejših Fočanskih predpisih in da »ne more biti več dvoma, da so bili omenjeni predpisi v glavnem končani v času posvetovanja v Ivančicah« (str. 76). To avtor utemeljuje z navzočnostjo Moše Pijadeja in Sretena Žujovića, ki sta bila zadolžena za te predpise in s tem, da tako pomembni akti zaradi ofenzive, ki je sledila posvetovanju, niso mogli biti izdelani v desetih dneh, kolikor časa je bilo v Foči vodstvo, preden jih je objavilo.

O teh vprašanjih so jugoslovanski zgodovinarji veliko razpravljali na znanstvenem posvetovanju »Dnevi Moše Pijade« novembra 1982 v Zagrebu. Večina referentov je menila, da so bili Fočanski predpisi napisani šele konec januarja 1942 (primerjaj referate Miše Lekovića, Slobodana Brankovića in Đura Vujovića, *Aktualna '42*, Zagreb 1983). Posvetovanje v Ivančicah je v svojem referatu omenil le Mišo Leković. Menil je, da ne more zanesljivo trditi, koliko so na tem posvetovanju razpravljali o NOO v smislu Fočanskih predpisov, da pa so o tem posebno pomembnem vprašanju gotovo razpravljali (Mišo Leković, *Mere rukovodstva NOP-a na usaglašavanju stavova o narodnooslobodilačkim odborima do prvih propisa o njihovom ustrojstvu*, *Aktualna '42*, Zagreb 1983, str. 53). O drugem delu knjige, kjer avtor obravnava graditev bosanskohercegovske

državnosti, je treba omeniti, da je avtor ta vprašanja obširneje obravnaval v posebni monografiji (Izgradnja bosanskohercegovačke državnosti u uslovima NOR-a, Svjetlost, Sarajevo 1979), o njih pa so že pisali tudi drugi avtorji, npr. Veselin Đuretić, Rajko Kuzmanović in drugi.

Ker je delo sestavljeno iz večjega števila samostojnih člankov ali razprav, in ker avtor večinoma uporablja iste vire, je razumljivo, da se ocene najpomembnejših dogodkov večkrat ponovijo. Slovenskega bralca bodo motile nekatere nepravilne ocene o razvoju ljudske oblasti v Sloveniji. Npr. ugotovitev, da so bili že leta 1941 v Srbiji, Črni gori in Sloveniji zgrajeni organi ljudske oblasti od vaških NOO do Glavnega NOO (str. 19) in da so na zboru odposlancev slovenskega naroda v Kočevju izbrali 30-člansko delegacijo za II. zasedanje AVNOJ. Zaradi posebnega razvoja ljudske oblasti so bili NOO v Sloveniji ustanovljeni šele leta 1942 na osvobojenem ozemlju Dolenjske in Notranjske. Na Kočevskem zboru je bila izvoljena 42-članska delegacija za II. zasedanje AVNOJ. Eden izmed vzrokov, da zgodovinarji iz drugih republik dostikrat ocenjujejo ta razvoj v Sloveniji nepravilno, je ta, da Slovenci še vedno nimamo temeljne študije o razvoju ljudske oblasti v času NOB.

Jože Prinčič

Milan Guček, *Pekoči sneg*, Šercerjeva brigada 2. del, Ljubljana 1984., 508 str.

Pekoči sneg je drugi del monografije o Šercerjevi brigadi (Guček je avtor tudi njenega prvega dela in krajšega orisa celotne bojne poti Šercerjeve brigade), ki obravnava bojno pot te brigade v sestavi 14. divizije od njenih priprav za pohod na Štajersko do ponovne združitve bataljonov po sovražnikovi ofenzivi na Štajerskem.

O pohodu Štirinajste na Štajersko, ki pomeni vrh zmogljivosti človeškega duha in telesa, in ki je postal v ljudski zavesti sinonim za Štirinajsto v celotnem narodnoosvobodilnem boju, je bilo do danes mnogo napisanega. Na tem mestu naj omenim le monografijo *Pohod Štirinajste* izpod peresa Lada Ambrožiča-Novljana (Ljubljana 1978), ki pa obravnava to vprašanje — ob upoštevanju predvsem partizanskih in okupatorjevih dokumentov — s strogo vojaškega vidika (organiziranost divizije, smer pohoda, boji, taktika divizije in sovražnih enot, spreminjanje številčnega stanja moštva na eni in drugi strani itd.). Že sam avtor je ob zaključku zapisal lastno spoznanje, da sta sicer pohod Štirinajste in njen boj glede bojne veščine in taktike prispevala številna spoznanja, pomembna za razvoj taktike partizanske vojne, da pa je prav tako »moralna moč divizije neizčrpna zakladnica za preučevanje do sedaj še tako malo raziskanega bojnega činitelja, ki v taktiki partizanskega boja zavzema posebno mesto«.

In prav to vrzel je v veliki meri zapolnila pričujoča Gučkova knjiga, ki sicer obravnava eno izmed treh brigad divizije, vendar njegove ugotovitve veljajo marsikje za divizijo v celoti, saj je Šercerjeva brigada večji del pohoda delovala v strnjeni divizijski celoti, torej pod podobnimi pogoji kot ostali dve brigadi, in tega divizijskega okvira avtor ni mogel abstrahirati.